

Karel Marx: Ekonomicko-filozofické rukopisy z roku 1844

Fragment: [Vláda peněz v občanské společnosti]

Jestliže *city*, vášně atd. člověka jsou nejen antropologickými určeními v [užším] smyslu, nýbrž vpravdě ontologickými afirmacemi podstaty (přírody) - a jestliže se opravdu afirmují jen tím, že jejich *předmět* pro ně *smyslově* jest, pak je samozřejmé, že 1) způsob jejich afirmace rozhodně není jeden a týž, nýbrž že naopak rozdílný způsob afirmace tvoří svéráznost jejich jsoucna, jejich života; způsob, jak pro ně předmět jest, je svérázný způsob jejich *požitku*; 2) tam, kde je smyslová afirmace bezprostředním zrušením předmětu v jeho samostatné podobě (jídlo, pití, zpracování předmětu atd.), je to pak afirmace předmětu; 3) pokud je člověk *lidský*, pokud je tedy *lidský* i jeho cit atd., je afirmace někoho jiného vůči předmětu rovněž jeho vlastním požitkem; 4) teprve s pomocí vyspělého průmyslu, tj. teprve prostřednictvím soukromého vlastnictví vzniká ontologická podstata lidské vášně jak ve své totalitě, tak ve své lidskosti; věda o člověku je tedy sama produktem praktického činného sebeuplatnění člověka; 5) smyslem soukromého vlastnictví - zbaveným jeho odcizení - je *jsoucno bytostných předmětů* pro člověka, jakožto předmět požitku i jakožto předmět činnosti.

Peníze tím, že mají *vlastnost* všechno kupovat, tím, že mají *vlastnost* osvojovat si všechny předměty, jsou tedy *předmětem* ve zvláštním smyslu. Univerzálnost jejich *vlastnosti* je všemohoucnost jejich podstaty; platí tedy za všemohoucí bytost... Peníze jsou *kuplířem* mezi potřebou a předmětem, mezi životem a životním prostředkem člověka. Ale to, co mi zprostředkuje *můj* život, *zprostředkuje mi* také jsoucno druhých lidí pro mne. To je pro mne *jiný* člověk.

„Což, ruce, nohy, zadek, hlava,
hrome, to vše je arci tvé;
leč, co mi *svěží* rozkoš dává
to proto snad je méně mé?
Šest hřebců mít-li dovedu,
jich síly zvát se *mými* mohou,

a pak se tryskem rozjedu,
jak měl bych čtyřmecítma nohou.”
Goethe, „Faust” (Mefistofeles)”

Shakespeare v „Timonu Aténském”:

„Co je to? - Zlato? - žlutě blýskavé
a drahocenné zlato? - Bozi, ne,
já nemodlil se k vám o prázdnou věc
jen o kořínky, čistá nebesa!
Hle, hrstka toho zde, co černo bílým,
a krásným učiní, co šeredno;
zlo dobrem, podlost čackou, stáří
mladým,
a chabost rekovností. - Bohové,
to vaše kněží, sluhy odláká
vám od oltářů, polštář vytrhne
i zdravým lidem zpod hlavy; žlutavý
ten otrok spoutá a zas rozpoutá
posvátné svazky, kletým požehná,
šed' malomoci milou učiní,
dá místa zlodějům a propůjčí
jim tituly a váhu, úctu všech
se senátory v řadě na stejno;
to zvadlé vdově dá zas ženicha
a tu, jež v nemocnici k dávení
i kvasící by vředy přivedla,
zas vonnou učiní jak v máji den,
Ty kletý kove, lidstva nevěstko,
jež tímto nesvár seješ v národy...”

A o kousek dále:

„Ty smavý kralovrahu, rozmilý ty
rozvaděči syna od otce.
Ty skvoucí przniteli Hymenova
čistého lože, Marte rekovný,
ty věčně mladý, svěží, milený
a luzný ženichu, jenž rozehřívá

posvátný sníh na klíně Diany
svým zážehem, ty *viditelný bože*,
jenž bratří *nemožnosti*, působí,
že líbají se, mluví každou řečí
a ke všem účelům, - ó zkušební
ty srdcí kameni, - ať zdá se ti,
že člověk, otrok tvůj, se k vzpouře
zved,
a mocí svou jej zmať a *vrhni v zmar*,
by zvěř ovládla svět!”

Shakespeare znamenitě líčí podstatu *peněz*. Abychom mu porozuměli, začněme nejdříve výkladem citátu z Goetha.

Co pro mne jest s pomocí *peněz*, co mohu zaplatit, tj. co mohou peníze koupit, to *jsem já*, sám majitel *peněz*. Jak velká je síla *peněz*, tak velká je má síla. Vlastností *peněz* jsou mé vlastnosti a bytostné síly - patří mně, majiteli *peněz*. To, co jsem a co *dokážu*, není tedy ani dost málo určováno mou individualitou. *Jsem* ošklivý, ale mohu si koupit *nejkrásnější* ženu. Nejsem tedy *ošklivý*, neboť účinek *ošklivosti*, její odstrašující síla je zničena *penězi*. *Jsem chromý* - pokud jde o mou individualitu - ale peníze mi opatří čtyřiaadvacet nohou; nejsem tedy *chromý*; jsem špatný, nečestný, nesvědomitý, duchaprázdňý člověk, ale peníze jsou v úctě, tedy i jejich majitel. Peníze jsou nejvyšší dobro, statek [Gut], jejich majitel je tedy dobrý [gut], a navíc mi peníze ušetří námahu, abych byl nečestný; předpokládá se o mně tedy, že jsem čestný; jsem *duchaprázdňý*, ale peníze jsou *skutečným duchem* všech věcí, jak by tedy mohl být jejich majitel duchaprázdňý? Navíc si ještě může koupit duchaplné lidi, a co je moc nad duchaplnými, je přece ještě duchaplnější než duchaplný! Cožpak já, který s pomocí *peněz* dokážu *všechno*, po čem lidské srdce touží, nemám všechny lidské schopnosti? Neproměňují tedy mé peníze všechnu mou nemohoucnost v její pravý opak?

Jsou-li *peníze* pouto spojující mě s *lidským* životem, zavazující mi společnost, spojující mě s přírodou a lidmi, nejsou tedy peníze pouto ze všech *nejsilnější*? Nemohou snad zrušit a spojit všechny svazky? A nejsou proto i *prostředkem*, který všechno *rozlučuje*? Peníze jsou

opravdu *drobná mince*, za kterou se dá všechno proměnit, pravé *pojítka*, [obecná] *chemická* síla společnosti.

Shakespeare zdůrazňuje u peněz zejména dvě vlastnosti:

1) Je to viditelné božstvo, proměna všech lidských a přirozených vlastností v jejich opak, všeobecná záměna a převrácení věcí; sbratřuje nemožnosti.

2) Je to obecná nevěstka, obecný kuplíř lidí a národů.

Převrácení a zaměňování všech lidských a přirozených kvalit, bratření nemožností, které peníze provádějí jejich *božská* síla - v jejich *podstatě* jakožto odcizené, zvnějšněné a napospas se vydávající *rodové podstaty lidí*. Je to zvnějšněná *mohoucnost lidstva*.

Co nedokáží *qua člověk*, co tedy nedokáží ani všechny mé individuální bytostné síly, to dokáží s pomocí *peněz*. Peníze tedy z každé z těchto bytostných sil dělají něco, čím o sobě není, tj. její *opak*.

Toužím-li po nějakém jídle anebo chci použít dostavníku, protože nejsem natolik silný, abych vykonal cestu pěšky, pak mi peníze opatří jídlo i dostavník, tj. promění má přání z něčeho, co je jen v představě, přemístí je z jejich myšleného, v představě možného, chtěného jsoucna do jejich jsoucna *smyslového, skutečného*, z představy do života, z bytí v představě do skutečného bytí. Jako takovéto zprostředkování jsou peníze *opravdu tvůrčí* silou.

Demande sice existuje i pro toho, kdo nemá peníze, ale jeho *demande* je pouhá bytost představy, která vzhledem ke mně, k třetímu, k ostatním, nemá žádný účinek, žádnou existenci, tedy i pro mne samého zůstává *neskutečnou, bezpředmětnou*. Rozdíl mezi účinnou *demande*, založenou na penězích, a *demande* neúčinnou, založenou na mé potřebě, na mé náruživosti, na mém přání atd., je rozdíl mezi *bytím* a *myšlením*, mezi pouhou představou existující ve mně a představou, jak pro mne existuje jakožto *skutečný předmět* mimo mne.

Nemám-li peníze na cestování, nemám žádnou *potřebu*, tj. žádnou skutečnou a uskutečňující se potřebu cestovat.

Jsem-li *povolán* ke studiu, ale nemám na to peníze, pak *nejsem* povolán ke studiu, tj. nejsem povolán *účinně, doopravdy*. Naopak *nejsem-li* skutečně *vůbec* povolán, abych studoval, ale mám-li k tomu vůli a peníze, pak jsem k tomu *účinně* povolán. *Peníze* - jakožto vnější

všeobecný *prostředek a schopnost*, nepocházející z člověka ani z lidské společnosti *prostředek a schopnost* proměnit *představu ve skutečnost* a udělat ze *skutečnosti pouhou představu*, proměňují zrovna tak i *skutečné lidské a přírodní bytostné síly* v pouze abstraktní představy, a proto *nedokonalosti*, trýznivé přeludy, tak jako naproti tomu *skutečné nedokonalosti a přeludy*, skutečně nemohoucí, jen ve fantazii individua existující bytostné síly individua proměňují ve *skutečné bytostné síly a schopnosti*. Tedy už podle tohoto určení je to všeobecné převrácení *individualit*, které je převrací v jejich opak a přikládá jim vlastnosti odporující jejich vlastnostem.

Jako takováto *převracející* moc se peníze potom také projevují vůči individuu a vůči společenským a jiným svazkům, které tvrdí, že jsou pro sebe jakožto *bytosti*. Věrnost proměňují v nevěru, lásku v nenávisť, nenávisť v lásku, ctnost v neřest, neřest v ctnost, sluhu v pána, pána v sluhu, pitomost v rozum, rozum v pitomost.

Protože peníze jakožto existující a činně se uplatňující pojem hodnoty zaměňují, matou všechny věci, jsou všeobecnou *záměnou* a *zmatením* všech věcí, tedy převráceným světem, *záměnou* a *zmatením* všech přirozených a lidských kvalit.

Kdo si může koupit statečnost, je statečný, i když je zbabělý. Protože se peníze nesměňují za nějakou určitou kvalitu, za určitou věc, za lidské bytostné síly, nýbrž za celý lidský i přirozený předmětný svět, směňují tedy - pohlíží-li se na to z pozice jejich majitele - každou vlastnost za každou - třeba jí odporující - vlastnost a předmět; jsou sbratřením nemožností, nutí rozpory, aby si padly do náručí.

Předpokládáš-li *člověka* jakožto *člověka* a jeho vztah k světu jako vztah lidský, pak můžeš lásku vyměnit jen za lásku, důvěru jen za důvěru atd. Chceš-li vnímat umění, musíš být člověkem umělecky vzdělaným; chceš-li ovlivňovat druhé lidi, musíš být člověkem působícím na druhé lidi opravdu podnětně a povzbudivě. Každý z tvých vztahů k člověku - a k přírodě - musí být *určitým*, předmětu tvé vůle odpovídajícím *projevem* tvého *skutečného individuálního* života. Miluješ-li, a přitom nevyvoláš opětovanou lásku, tj. nevytváří-li tvé milování jakožto milování opětovanou lásku, jestliže svým *životním*

projevem jakožto milující člověk neuděláš ze sebe *člověka milovaného*, pak je tvá láska nemohoucí, je nešťastná.